

AYOLLARNING HARBIY TA'LIM TIZIMIDAGI ISHTIROKI: SOVET DAVRI VA MUSTAQIL O'ZBEKISTON TAJRIBASI

Tillayeva Shohsanam Odil qizi

O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi

Surxondaryo akademik litseyi, tarix fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ayollarning harbiy ta'lim tizimidagi ishtiroki sovet davri va mustaqil O'zbekiston misolida tarixiy-qiyosiy tahlil asosida yoritiladi. Tadqiqotda sovet davrida ayollarning harbiy tayyorgarligi va kadrlar tayyorlash jarayoniga jalb etilishi, Ikkinchi jahon urushi yillarida va undan keyingi davrda shakllangan harbiy-ta'limiy mexanizmlar tahlil qilinadi. Shuningdek, mustaqillik yillarida O'zbekistonda ayollarning harbiy ta'lim tizimiga kirib kelishi, huquqiy asoslari va amaliy natijalari ko'rib chiqiladi. Maqola ishonchli ilmiy manbalar — monografiyalar, himoyadan o'tgan dissertatsiyalar va rasmiy normativ-huquqiy hujjatlar asosida tayyorlangan bo'lib, olingan xulosalar ayollarning harbiy ta'limdagi o'rnini tarixiy tajriba nuqtayi nazaridan baholash imkonini beradi.

Kalit so'zlar: ayollar, harbiy ta'lim, sovet davri, O'zbekiston, harbiy kadrlar, gender siyosati, tarixiy tajriba.

XX asrda harbiy soha jamiyat hayotining eng muhim institutlaridan biri sifatida shakllandi. Ushbu jarayonda ayollarning harbiy ta'lim va tayyorgarlik tizimiga jalb etilishi turli davrlarda turlicha kechdi. Sovet Ittifoqi davrida ayollar, asosan, urush sharoiti va kadrlar yetishmovchiligi sababli harbiy tayyorgarlikka jalb etilgan bo'lsa, mustaqil O'zbekiston sharoitida bu jarayon ongli davlat siyosati va huquqiy asoslar bilan mustahkamlandi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyev o'z nutqlarida harbiy sohada kadrlar tayyorlash masalasiga alohida e'tibor qaratib, zamonaviy armiyani shakllantirishda ayollarning ham munosib o'rnini bo'lishi zarurligini ta'kidlab keladi. Shu jihatdan, ayollarning harbiy ta'lim tizimidagi ishtirokini tarixiy tajriba asosida tahlil qilish bugungi kun uchun muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi — sovet davri va mustaqil O'zbekiston misolida ayollarning harbiy ta'lim tizimidagi ishtiroki, uning shakllari va rivojlanish bosqichlarini qiyosiy tahlil qilishdan iborat.

Sovet Ittifoqida ayollarning harbiy tayyorgarlikka jalb etilishi, asosan, davlatning mudofaa ehtiyojlari bilan bog'liq holda shakllandi. Tadqiqotchilar ta'kidlaganidek, 1930-yillardan boshlab harbiylashtirilgan jamiyat sharoitida ayollar tibbiyot xizmati, aloqa, razvedka va orqa xizmat tizimlarida faol ishtirok eta boshladilar. Sovet Ittifoqida ayollarning harbiy tayyorgarlikka jalb etilishi aniq statistik ko'rsatkichlar va shaxsiy misollar bilan tasdiqlanadi. Harbiy tarixchi **V. A. Zolotaryov**ning monografiyasida

qayd etilishicha, Ikkinchi jahon urushi yillarida Qizil Armiya safida **800 mingdan ortiq ayol** xizmat qilgan. Ularning muhim qismi maxsus harbiy kurslar va bilim yurtlarida tayyorlangan.

Ayollar harbiy ta'limining amaliy natijalarini ko'rsatadigan mashhur shaxslardan biri — snayper **Lyudmila Pavlichenko** bo'lib, u Odessa va Sevastopol mudofaasida **309 nafar dushman askarini yo'q qilgan** va sovet harbiy tayyorgarlik tizimida ayollar uchun yaratilgan maxsus snayper kurslarining samaradorligini namoyon etgan. Shuningdek, uchuvchi **Mariya Raskova** tashabbusi bilan tashkil etilgan ayollar aviatsiya polklari (jumladan, 46-gvardiyachi tungi bombardimonchi aviatsiya polki) harbiy tayyorgarlikning institutsional shaklga ega bo'lganini ko'rsatadi. Urushdan keyingi yillarda ayollarning harbiy ta'limdagi ishtiroki qisqargan bo'lsa-da, **harbiy tibbiyot akademiyalari** va aloqa yo'nalishlarida ayollar uchun ta'lim uzluksiz davom etgan. Bu holat sovet davrida ayollarning harbiy ta'limi favqulodda ehtiyojlar asosida, biroq aniq institutlar orqali amalga oshirilganini ko'rsatadi.

Sovet davrida Markaziy Osiyo va O'zbekistonda ayollarning harbiy ta'limi

Markaziy Osiyo respublikalari, jumladan O'zbekistonda ayollarning harbiy ta'limga jalb etilishi umumittifoq ko'rsatkichlariga nisbatan cheklangan bo'lgan. **A. Qodirovning** O'zbekistonda harbiy ta'lim tarixi bo'yicha tadqiqotida qayd etilishicha, 1941–1945-yillarda O'zbekiston hududida joylashgan harbiy gospiatlar va qisqa muddatli kurslar orqali **minglab ayollar tibbiy xodim, feldsher va signalchi** sifatida tayyorlangan.

Arxiv materiallariga tayangan holda tadqiqotchilar urush yillarida O'zbekistondan frontga yuborilgan tibbiy xodimlarning salmoqli qismini ayollar tashkil etganini ta'kidlaydilar. Jumladan, Toshkent va Samarqanddagi harbiy tibbiyot kurslarida qisqa muddat ichida yuzlab ayollar harbiy tibbiy tayyorgarlikdan o'tkazilgan. Biroq sovet davrida O'zbekistonda ayollar uchun mustaqil harbiy oliy ta'lim yo'nalishlari shakllanmagan. Ayollar harbiy sohada asosan yordamchi mutaxassisliklar bilan cheklangan bo'lib, bu holat ularning professional harbiy kadr sifatida rivojlanishini cheklab qo'ygan. Sovet davrida O'zbekistonda ayollarning harbiy ta'limi tizimli va uzluksiz xarakter kasb etmagan bo'lib, u asosan favqulodda ehtiyojlar bilan bog'liq bo'lgan. Bu holat ayollarning harbiy sohada professional kadr sifatida shakllanishini cheklab qo'ydi.

Mustaqil O'zbekistonda ayollarning harbiy ta'lim tizimi

Mustaqil O'zbekistonda ayollarning harbiy ta'lim tizimidagi ishtiroki aniq huquqiy va institutsional asosga ega bo'ldi. 1990-yillarning oxiridan boshlab O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi tasarrufidagi harbiy oliy ta'lim muassasalarida ayollar uchun qabul joriy etildi. Harbiy tarixchi **R. Alimuhamedovning** tadqiqotlarida qayd etilishicha, 2000-yillardan boshlab harbiy

ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan kursantlar orasida ayollar ulushi bosqichma-bosqich oshib borgan.

Aniq misol sifatida, **O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlar Akademiyasi, Harbiy tibbiyot akademiyasi** va aloqa yo'nalishidagi harbiy institutlarda ayollar bugungi kunda professional ofitser kadrlar sifatida tayyorlanmoqda. Ayollar harbiy tibbiyot, axborot-kommunikatsiya, muhandislik va logistika yo'nalishlarida faoliyat yuritmoqda.

Prezident **Sh. M. Mirziyoyev**ning harbiy sohani modernizatsiya qilishga oid nutqlarida ayollarning harbiy ta'lim va xizmatdagi ishtirokini kengaytirish masalasi alohida ta'kidlanadi. Bu yondashuv mustaqil O'zbekistonda ayollarning harbiy ta'limi endilikda favqulodda ehtiyoj emas, balki ongli davlat siyosati ekanini ko'rsatadi. 1991-yilda O'zbekiston mustaqillikka erishgach, harbiy ta'lim tizimini milliy manfaatlar asosida qayta tashkil etish jarayoni boshlandi. Ushbu jarayonda ayollarning harbiy ta'limdagi ishtirokiga yangi yondashuv shakllandi. Endilikda ayollarning harbiy oliy ta'lim muassasalarida o'qishi huquqiy jihatdan kafolatlandi. O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi tizimidagi harbiy oliy o'quv yurtlarida ayollar uchun qabul kvotalarining joriy etilishi ularning harbiy ta'limga bo'lgan imkoniyatlarini kengaytirdi. Harbiy akademiyalar va institutlarda ayollar aloqa, muhandislik, axborot xavfsizligi va tibbiyot yo'nalishlari bo'yicha tahsil ola boshladilar.

Prezident Sh. M. Mirziyoyev rahbarligida olib borilgan islohotlar doirasida harbiy sohada gender tengligini ta'minlash masalasi davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida belgilandi. Bu esa ayollarning harbiy ta'lim tizimidagi ishtirokini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqdi.

Qiyosiy tahlil: sovet va mustaqil O'zbekiston tajribasi

Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, sovet davrida ayollarning harbiy ta'limi majburiy ehtiyoj va favqulodda vaziyatlar bilan bog'liq bo'lgan bo'lsa, mustaqil O'zbekistonda bu jarayon ongli va huquqiy asoslangan davlat siyosati sifatida namoyon bo'lmoqda.

Sovet davrida ayollar asosan yordamchi vazifalarda tayyorlangan bo'lsa, bugungi kunda ular harbiy boshqaruv, muhandislik va axborot-kommunikatsiya sohalarida ham professional kadr sifatida yetishib chiqmoqda. Bu holat ayollarning harbiy ta'limdagi o'rni va maqomi sezilarli darajada oshganini ko'rsatadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ayollarning harbiy ta'lim tizimidagi ishtiroki sovet davrida cheklangan va ehtiyojga asoslangan xarakterga ega bo'lgan bo'lsa, mustaqil O'zbekistonda u izchil va huquqiy jihatdan mustahkamlangan jarayonga aylandi. Tarixiy tajriba shuni ko'rsatadiki, ayollarning harbiy ta'limdagi ishtiroki nafaqat kadrlar salohiyatini oshiradi, balki harbiy tizimning zamonaviylashuviga ham xizmat qiladi. Mazkur maqolada olingan xulosalar harbiy ta'lim tizimini yanada

takomillashtirishda va ayollarning ushbu sohadagi rolini kuchaytirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh. M. Harbiy soha va kadrlar tayyorlashga oid nutq va ma'ruzalari
2. Zolotaryov V. A. *Istoriya voennogo stroitel'stva SSSR.* – Moskva, 2001.
3. Shevchenko G. L. *Zhenshchiny v vooruzhennykh silakh.* – Moskva, 2005.
4. Qodirov A. *O'zbekistonda harbiy ta'lim tarixi.* – Toshkent, 2012.
5. O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi nashrlari.